

عامل مسلط تامین نیازهای ارزی ایران چیست؟

(تراز پرداخت‌ها طی نه ماهه ۱۴۰۱)

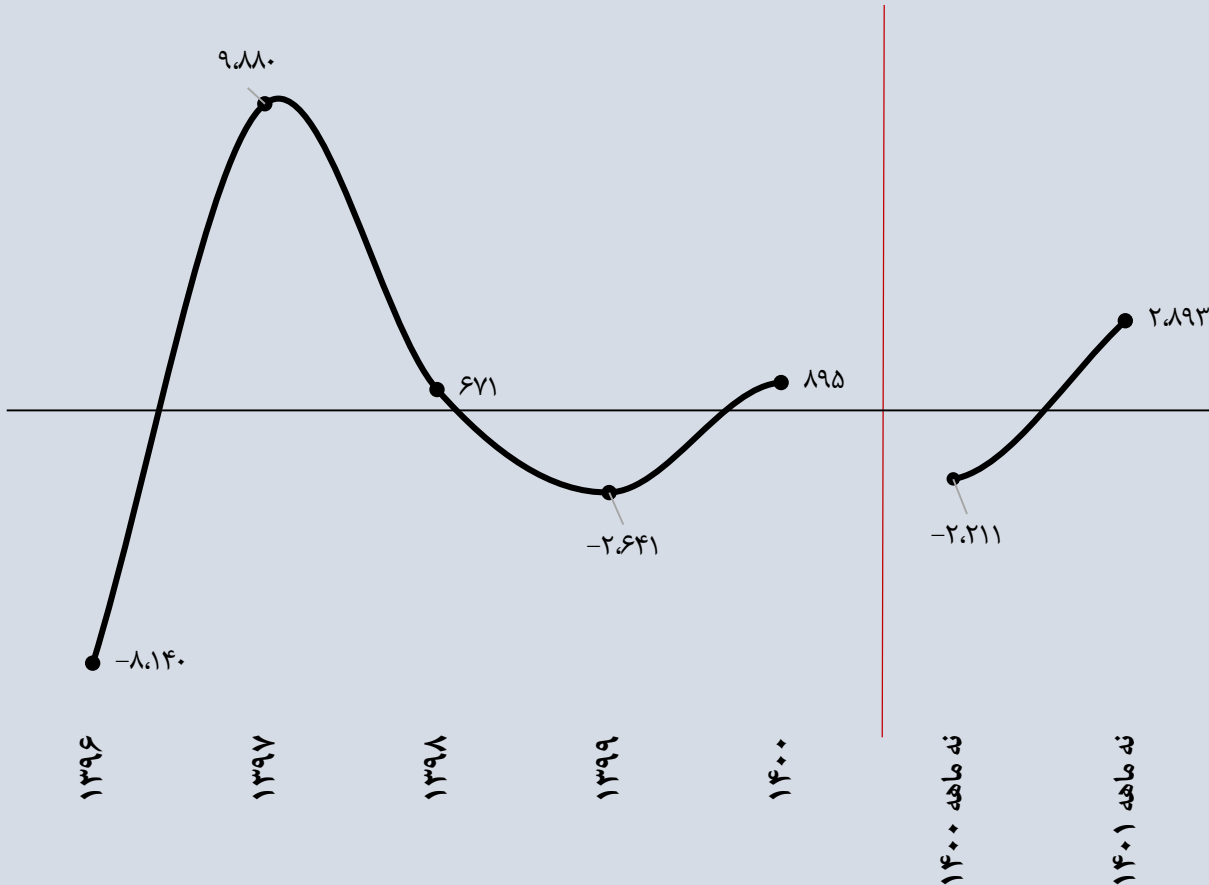

- طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱، اقتصاد ایران شاهد بهبود حدود ۵ میلیارددلاری موازنه کل تراز پرداختها ناشی از افزایش حدود ۱۴ میلیارد دلاری صادرات کالای نفتی در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۴۰۰، به عنوان عامل مسلط این اتفاق بود. طی مدت مورد بررسی، حساب جاری به دلیل افزایش توام صادرات کالای نفتی و غیرنفتی با بهبود ۹۳ درصدی همراه شد. در مقابل حسابهای سرمایه و خدمات هر دو و با شدت بیشتر برای حساب سرمایه، تضعیف شدند و به ترتیب به حدود منفی ۱۶ میلیارددلار و منفی ۵ میلیارددلار رسیدند.
- به علت سرعت بالاتر رشد صادرات نفتی، سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی در نه ماهه ۱۴۰۱ مجدداً افزایش یافت و به ۵۷ درصد نزدیک شد (بالاترین رقم طی سه سال گذشته) و در مقابل سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات کالایی به ۴۳ درصد تنزل یافت. همچنین طی مدت مورد بررسی در بخش حساب کالایی، کسری تراز کالای غیرنفتی با افزایش ۳۱ درصدی به منفی ۲۱ میلیارددلار رسید.
- در این گزارش تراز حساب جاری ایران با اقصادهای مهم صادرکننده نفت منطقه خاورمیانه نیز مقایسه شده است. انتظار می‌رود با وجود افت بهای نفت در سال جاری، تراز حساب جاری اقصادهای صادرکننده نفت منطقه مزبور (البته باستثنای ایران) در سال ۲۰۲۳ نیز مشابه سال قبل همچنان در سطحی بالاتر از میانگین ۲۰ ساله ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ قرار داشته باشد.

موازنه کل پرداخت‌ها

موازنه کل پرداخت‌ها - میلیون دلار

بر اساس تعاریف صندوق بین‌المللی پول، تراز پرداخت‌ها یک خلاصه گزارش آماری است که مبادلات خارجی یک اقتصاد را در یک دوره زمانی، مشخص می‌کند و شامل حساب کالا و خدمات، حساب درآمد، حساب مالی یا نقل و انتقالات جاری و حساب سرمایه می‌شود. در گزارش تراز پرداخت‌های بانک مرکزی، تراز پرداخت‌ها برآیند حساب جاری، حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم‌افتادگی‌ها است.

طی دوره ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۰، بهترین موقعیت موازنه کل پرداخت‌ها مربوط به سال ۱۳۹۷ با رقمی نزدیک به ۱۰ میلیارد دلار بوده است.

موازنه تراز پرداخت‌های کشور طی نه ماهه سال ۱۴۰۱ معادل ۲.۹ میلیارد دلار برآورد شده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل که رقمی منفی بود، با بهبود ۵ میلیارد دلاری همراه است. عامل مسلط اثرگذار بر بهبود مزبور، افزایش ۵۱ درصدی صادرات نفتی در همین مدت بوده که در ادامه گزارش به جزئیات آن اشاره شده است.

خلاصه وضعیت تراز پرداختها

اجزای تشکیل دهنده تراز پرداختها-میلیون دلار

شرح	نه ماهه ۱۴۰۰	نه ماهه ۱۴۰۱	درصد تغییرات
حساب جاری	۸,۲۰۸	۱۵,۸۰۷	۹۳
حساب کالا	۱۱,۸۰۱	۲۱,۱۴۹	۷۹
صادرات کالا (فوب)	۵۶,۰۰۹	۷۴,۳۹۲	۳۳
صادرات کالای نفتی	۲۷,۹۴۲	۴۲,۲۹۰	۵۱
صادرات کالای غیرنفتی	۲۸,۰۶۷	۳۲,۱۰۲	۱۴
واردات کالا (فوب)	۴۴,۲۰۷	۵۳,۲۴۳	۲۰
گاز و فرآورده‌های نفتی	۰.۲	۰.۴	۱۰۰
سایر کالاها	۴۴,۲۰۷	۵۳,۲۴۲	۲۰
حساب خدمات	-۳,۷۵۲	-۵,۲۷۶	-۴۱
حساب درآمد	-۳۱۶	-۳۲۰	-۱
حساب انتقالات جاری	۴۷۴	۲۵۴	-۴۶
خالص حساب سرمایه	-۹,۸۹۹	-۱۶,۱۸۲	-۶۳
اشتباهات و از قلم افتادگی	-۵۲۰	۳,۲۶۸	۷۲۸
موازنه کل	-۲,۲۱۱	۲,۸۹۳	۲۳۱

دو جزء اصلی و مهم تراز پرداختها؛ حساب جاری و حساب سرمایه هستند.

حساب جاری از اجزای حساب کالا، خدمات، درآمد و انتقالات جاری تشکیل شده است. برآیند حساب جاری در نه ماهه سال ۱۴۰۱ با کسب ۷.۵ میلیارد دلار افزایش نسبت به مدت مشابه سال قبل (۹۳ درصد)، برابر با ۱۵.۸ میلیارد دلار بوده است.

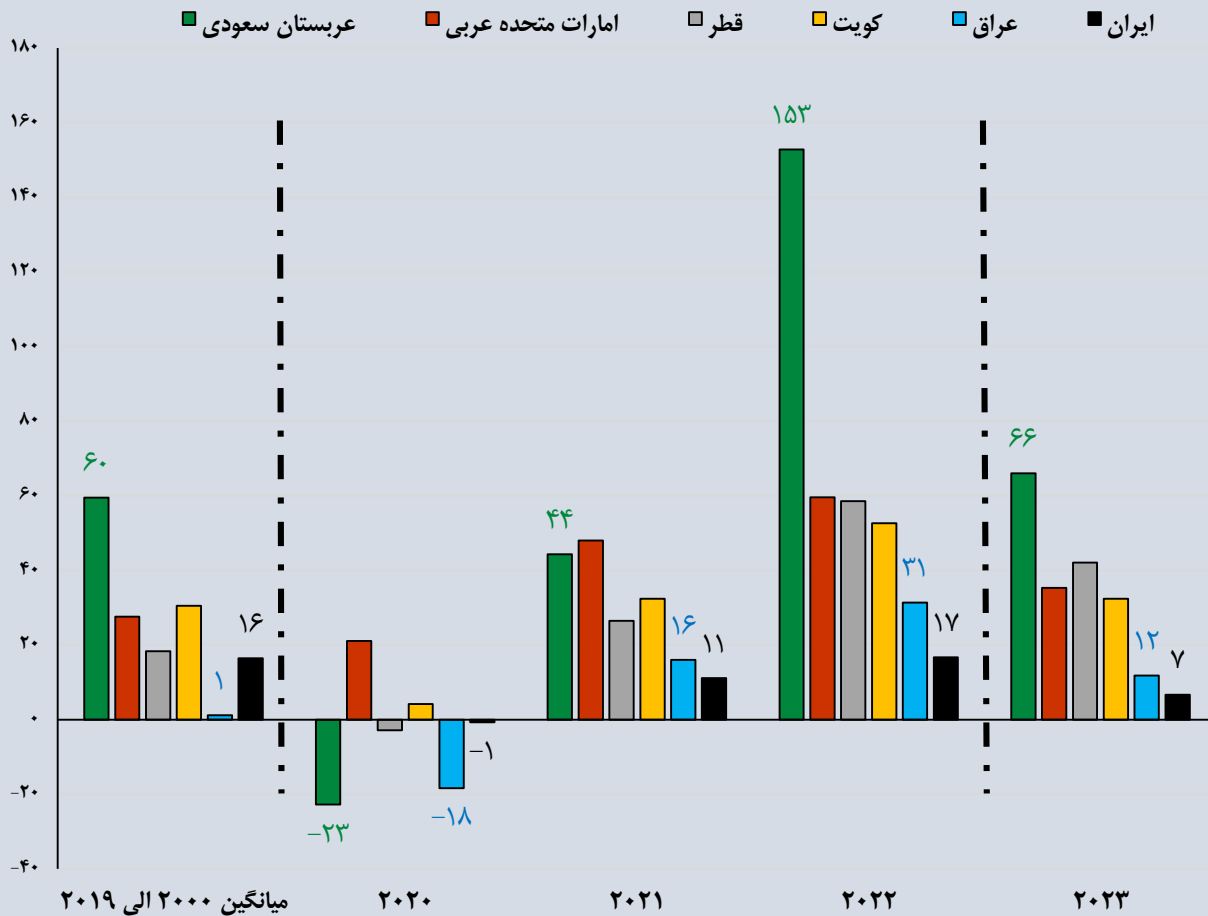
در زیرمجموعه حساب جاری، حساب کالا عامل اصلی فزاینده و در مقابل حساب خدمات در نقش تضعیف کننده حساب جاری طی مدت مزبور ایفای نقش داشته‌اند.

برای خالص حساب سرمایه در پایان آذر ۱۴۰۱، رقمی حدود منفی ۱۶ میلیارد دلار اعلام شده که صرف نظر از دارا بودن ماهیت کسری، در مقایسه با مدت مشابه سال قبل مجدداً تضعیف نیز شده است.

در مجموع طی مدت مورد بررسی، حساب جاری اثر فزاینده و مثبت و در مقابل خالص حساب سرمایه، اثر کاهنده و تضعیف کننده بر موازنه کل پرداختهای کشور داشته‌اند.

حساب جاری اقتصادهای نفتی

تراز حساب جاری اقتصادهای صادرکننده نفت - میلیارد دلار

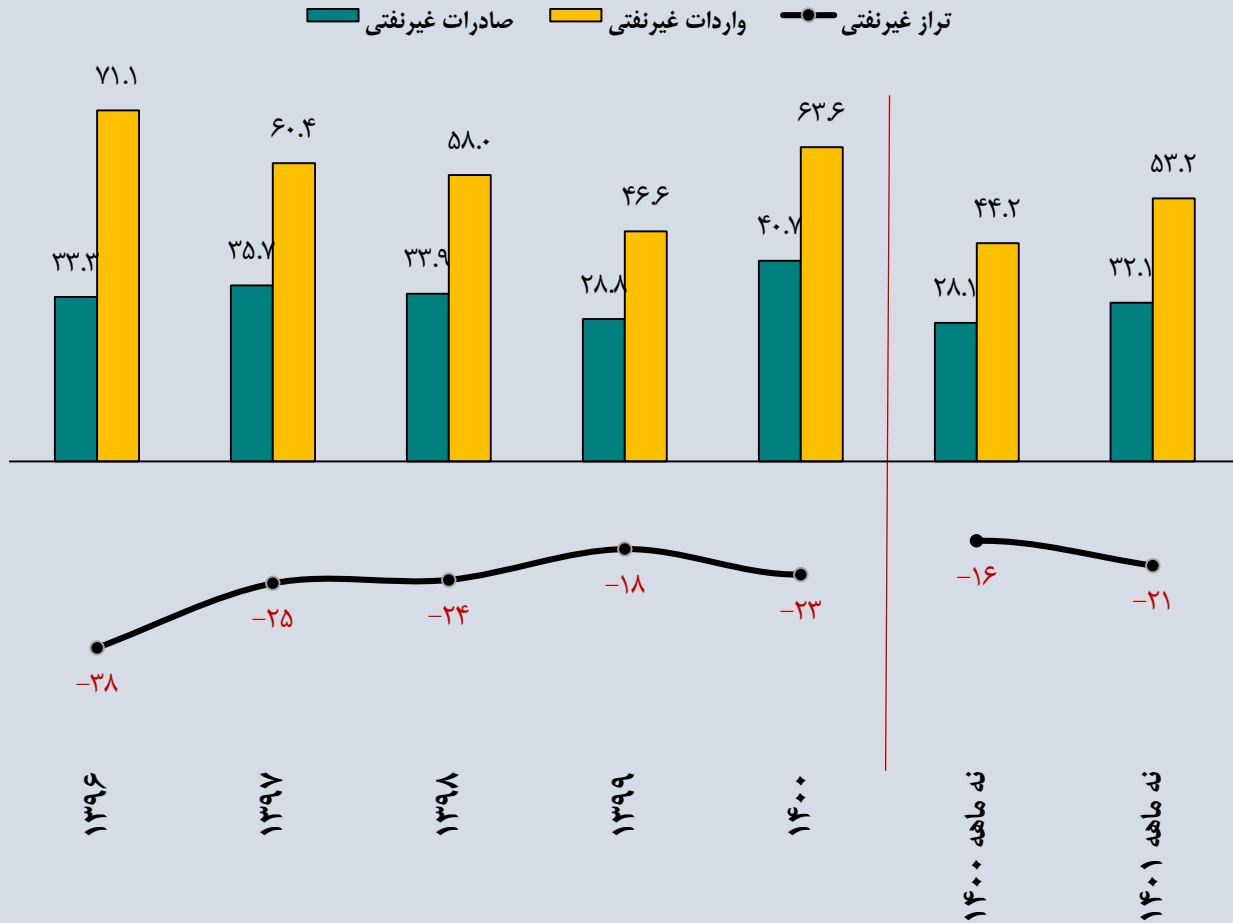
تراز حساب جاری اقتصادهای صادرکننده نفت منطقه خاورمیانه طی سالهای اخیر به دلیل تحولات بهای نفت با تغییراتی همراه بود و برخی از اقتصادها از افزایش بهای این کالا طی دو سال ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ در راستای افزایش درآمدهای ارزی و بهبود تراز حساب جاری خود حداکثر استفاده را کردند. حساب جاری برخی از اقتصادهای نفتی در سال ۲۰۲۲ رشد قابل توجهی داشت به نحوی که حتی از ارقام میانگین طی دو دهه منتهی به ۲۰۱۹ آنها هم فراتر رفت.

بالاترین افزایش تراز حساب جاری در سال ۲۰۲۲ نسبت به سال قبل از آن به ترتیب متعلق به کشورهای عربستان سعودی (۳.۵ برابر افزایش)، قطر (۲.۲ برابر)، عراق (۲ برابر)، ایران (۱.۵ برابر) و امارات متحده عربی (۱.۲ برابر) است.

اگرچه طبق پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول انتظار می‌رود همراه با کاهش بهای نفت در سال ۲۰۲۳، تراز حساب جاری اقتصادهای صادرکننده نفت هم کاهش یابد ولی برای بسیاری از اقتصادهای مزبور (باستثنای ایران)، ارقام همچنان بالاتر از میانگین دو دهه قبل خواهد بود.

تراز کالای غیرنفتی

تراز کالای غیرنفتی - میلیارد دلار

حساب کالا از دو بخش کالای نفتی و کالای غیرنفتی تشکیل می‌شود. تراز کالای غیرنفتی ایران در پایان فصل سوم ۱۴۰۱ همراه با کسری و حدود منفی ۲۱ میلیارد دلار بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از آن، ۳۱ درصد تضعیف شده است.

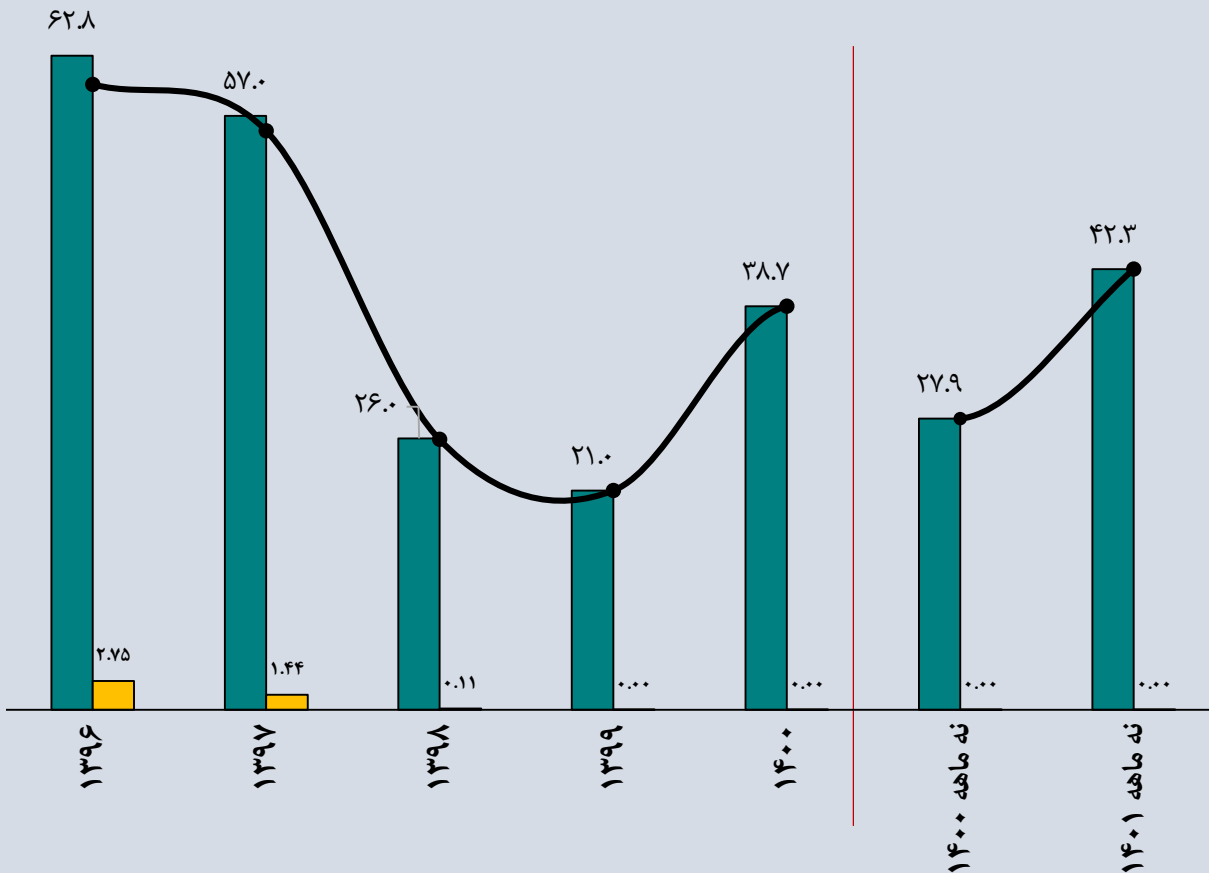
در مدت مورد بررسی، واردات کالای غیرنفتی حدود ۲۰ درصد و صادرات کالای غیرنفتی هم حدود ۱۴ درصد افزایش داشته که به دلیل بالاتر بودن رقم واردات، اثرکاهندگی رشد واردات بیشتر بوده و با مشارکت منفی ۶۰ واحد درصدی در برابر مشارکت حدود ۲۵ واحد درصدی افزایش صادرات کالای غیرنفتی، در نهایت موجب تضعیف ۳۱ درصدی تراز کالای غیرنفتی شده است.

همان طور که در نمودار مقابل مشاهده می‌شود تراز کالای غیرنفتی ایران همواره با کسری قابل توجهی همراه بوده و حتی در مقاطعی که تراز مزبور با بهبود نسبی مواجه شده (سالهای ۱۳۹۷ الی ۱۳۹۹)، بیشتر به دلیل افت واردات کالایی و نه افزایش صادرات غیرنفتی، بوده است.

تراز کالای نفتی

تراز کالای نفتی - میلیارد دلار

تراز کالای نفتی — واردات گاز و فرآورده‌های نفتی — صادرات نفتی

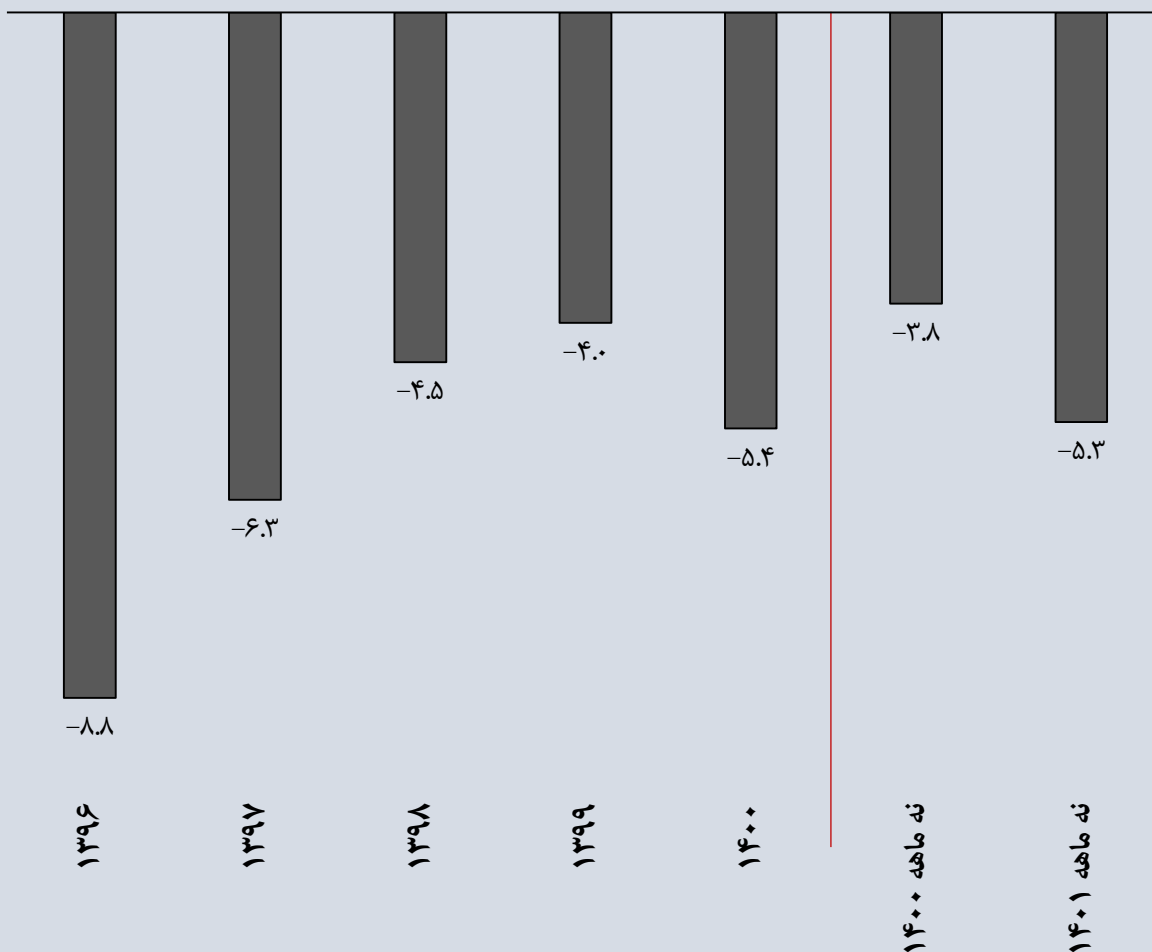

• تراز کالای نفتی ایران به دلیل واردات ناچیز اقلام نفتی و در مقابل صادرات بالای نفت و گاز، همواره مثبت است. صادرات نفتی ایران در نه ماهه سال ۱۴۰۱ با افزایش قابل توجه ۵۱ درصدی همراه شد و از حدود ۲۸ میلیارد دلار در نه ماهه ۱۴۰۰ به ۴۲ میلیارد دلار در سه فصل نخست ۱۴۰۱ رسید. افزایش مزبور موجب رشد حدود ۱.۵ برابری تراز نفتی کشور در این مدت شد.

• میانگین سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی کشور طی دو سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ حدود ۶۵ درصد بود که به دلیل تحریم و تحولات در بازار جهانی نفت، در سال ۱۳۹۸ به ۴۳ درصد و در سال ۱۳۹۹ هم به ۴۲ درصد، کاهش یافت. سهم مزبور در سال ۱۴۰۰ همراه با افزایش بهای نفت خام در بازارهای جهانی و رشد صادرات نفتی ایران، به ۴۹ درصد افزایش یافت و در مقابل در همین سال سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات کالایی کشور از ۵۸ درصد به ۵۱ درصد کاهش یافت. با افزایش بیشتر صادرات نفتی در مقایسه با صادرات غیرنفتی در نه ماهه اول سال ۱۴۰۱، مجدداً سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی افزایش یافت و به ۵۷ درصد رسید (بالاترین رقم طی سه سال گذشته) و در مقابل از سهم صادرات غیرنفتی در صادرات کالایی کشور کاسته و به ۴۳ درصد نزدیک شد.

❖ در آمارهای بانک مرکزی منظور از صادرات نفتی، مجموع ارزش نفت خام، فرآورده نفتی، گاز طبیعی، میعانات و مایعات گازی (تعرفه‌های ۲۷۰۹، ۲۷۱۰ و ۲۷۱۱) صادر شده توسط شرکت‌های ملی نفت ایران، ملی گاز ایران، ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران، شرکت‌های پتروشیمی و سایرین (گمرکی و غیر گمرکی) است.

حساب خدمات - میلیارد دلار

- حساب خدمات حاصل تفاوت واردات از صادرات خدمات است که طی ده سال اخیر به دلیل بالاتر بودن واردات از صادرات، حساب خدمات کشور، همواره منفی و با کسری مواجه بوده است. روند عمومی حساب خدمات طی دوره ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰، روندی افزایشی در قالب کاهش کسری خدمات بوده که علت اصلی آن افت توام واردات و صادرات خدمات با سرعت بیشتر کاهش برای صادرات در این حوزه بوده است.

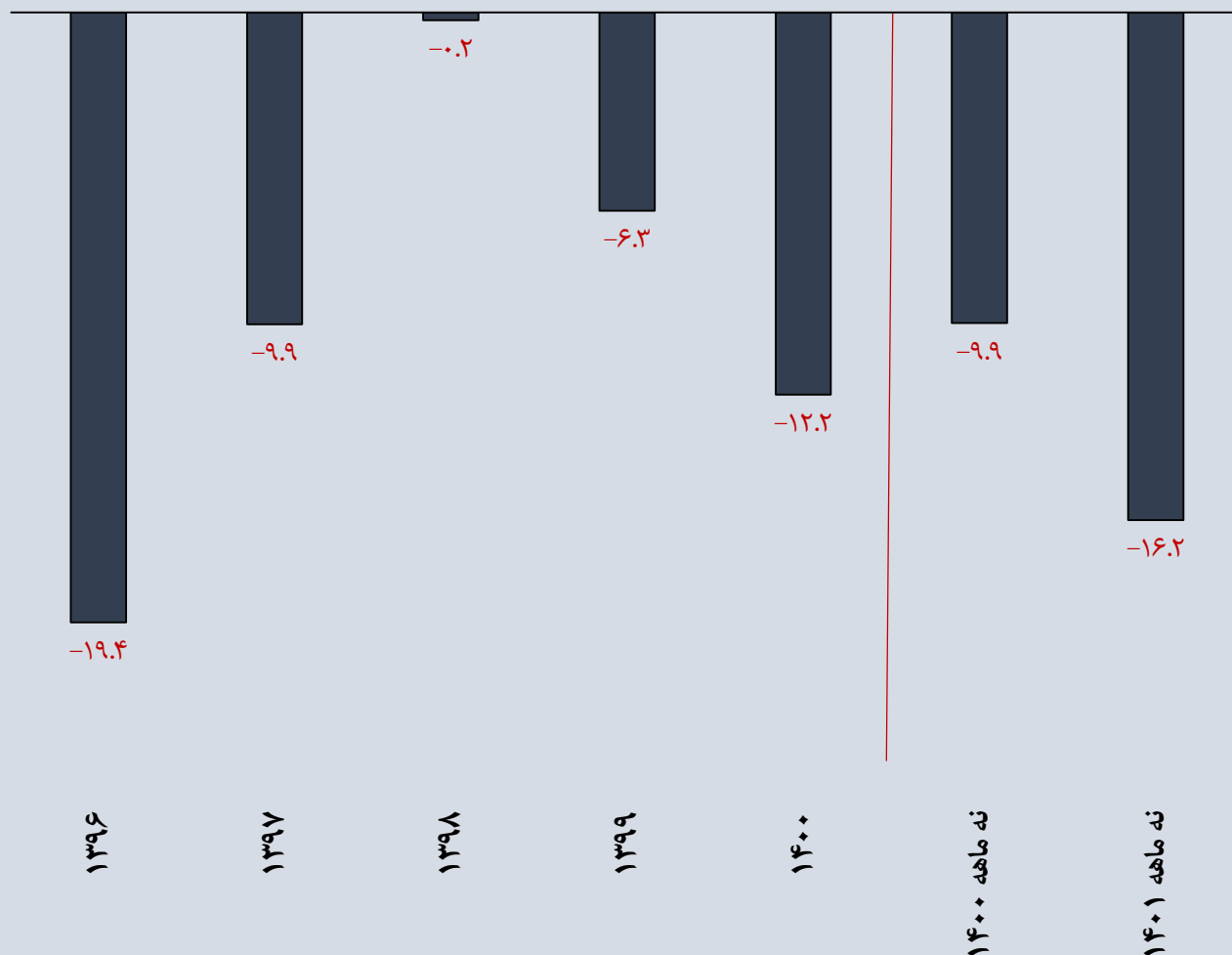
- بخشی از افت صادرات خدمات را می‌توان به کاهش تعداد گردشگران ورودی به کشور نسبت داد. طبق آمار وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، تعداد گردشگران ورودی به کشور در سال ۱۳۹۶ حدود ۵.۱ میلیون نفر بود که به تدریج طی سالهای بعد افزایش یافت و به ۸.۱ میلیون نفر در سال ۱۳۹۸ رسید. بعد از بروز بحران همه‌گیری کووید در جهان، ایران نیز مشابه بسیاری از کشورهای جهان با افت گردشگر خارجی مواجه شد به نحوی که تعداد گردشگران ورودی در سال ۱۳۹۹ به حدود ۵۶۰ هزار نفر و در سال ۱۴۰۰ نیز به حدود ۱.۷ میلیون نفر رسیدند.

- کسری حساب خدمات در نه ماهه سال ۱۴۰۱، مجدداً تضعیف شد و به حدود منفی ۵.۳ میلیارد دلار رسیده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، افت حدود ۴۱ درصدی داشته است.

حساب سرمایه

حساب سرمایه، میلیارد دلار

- در گزارشات بانک مرکزی، معمولاً دو حساب سرمایه و مالی توأمأ ارائه می‌شوند که حساب سرمایه تراز پرداخت‌ها عمدتاً شامل انتقالات سرمایه‌ای (بخشش بدهی‌ها یا انتقالات مهاجران) و حساب مالی شامل مبادلات انجام شده در سرفصل‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری در سبد مالی، سایر سرمایه‌گذاری‌ها و تغییرات دارایی‌های ذخیره است. خالص حساب سرمایه در تراز پرداخت‌ها ناظر به برآیند دو حساب سرمایه و مالی است.

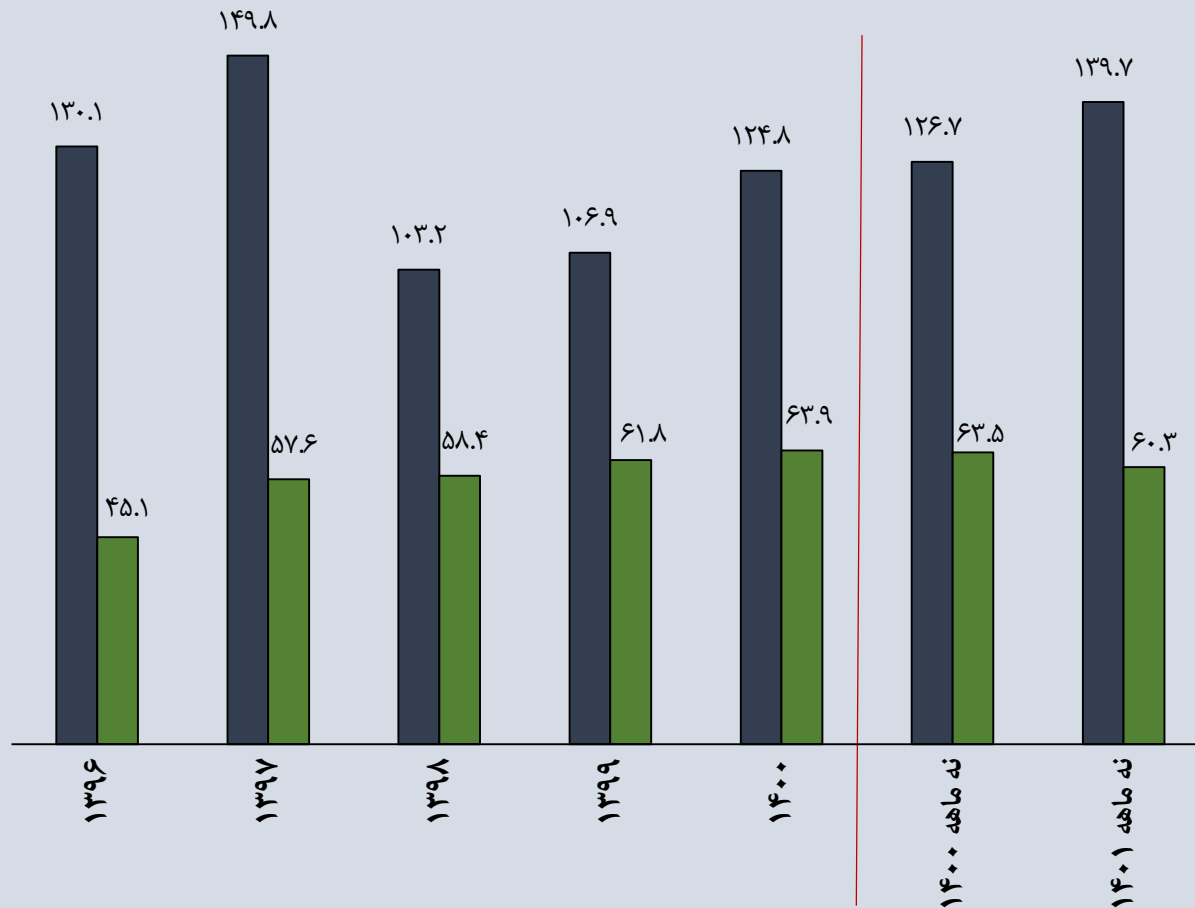
- طبق آمارهای بانک مرکزی، خالص حساب سرمایه در پایان آذر سال ۱۴۰۱، مجدداً تضعیف شد و از حدود منفی ۱۰ میلیارد دلار در پایان آذر ۱۴۰۰ به حدود منفی ۱۶ میلیارد دلار رسید که از کل رقم خالص حساب سرمایه سال ۱۴۰۰ (منفی ۱۲.۲ میلیارد دلار) هم کمتر است.

- با توجه به عدم انتشار اطلاعات مربوط به اجزای حساب سرمایه کشور برای دوره مورد بررسی، بخشی از تضعیف این حساب را می‌توان به خروج سرمایه از کشور و عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت داد. ضمناً همان‌طور که قبلاً اشاره شد، حساب سرمایه یکی از عوامل با تاثیر تضعیف‌کننده بر موازنه کل تراز پرداخت‌های کشور در نه ماهه ۱۴۰۱ بوده است.

نسبت پوشش کالایی

پوشش واردات توسط صادرات، درصد

پوشش واردات توسط صادرات کالایی غیر نفتی ■ پوشش واردات توسط کل صادرات کالایی ■

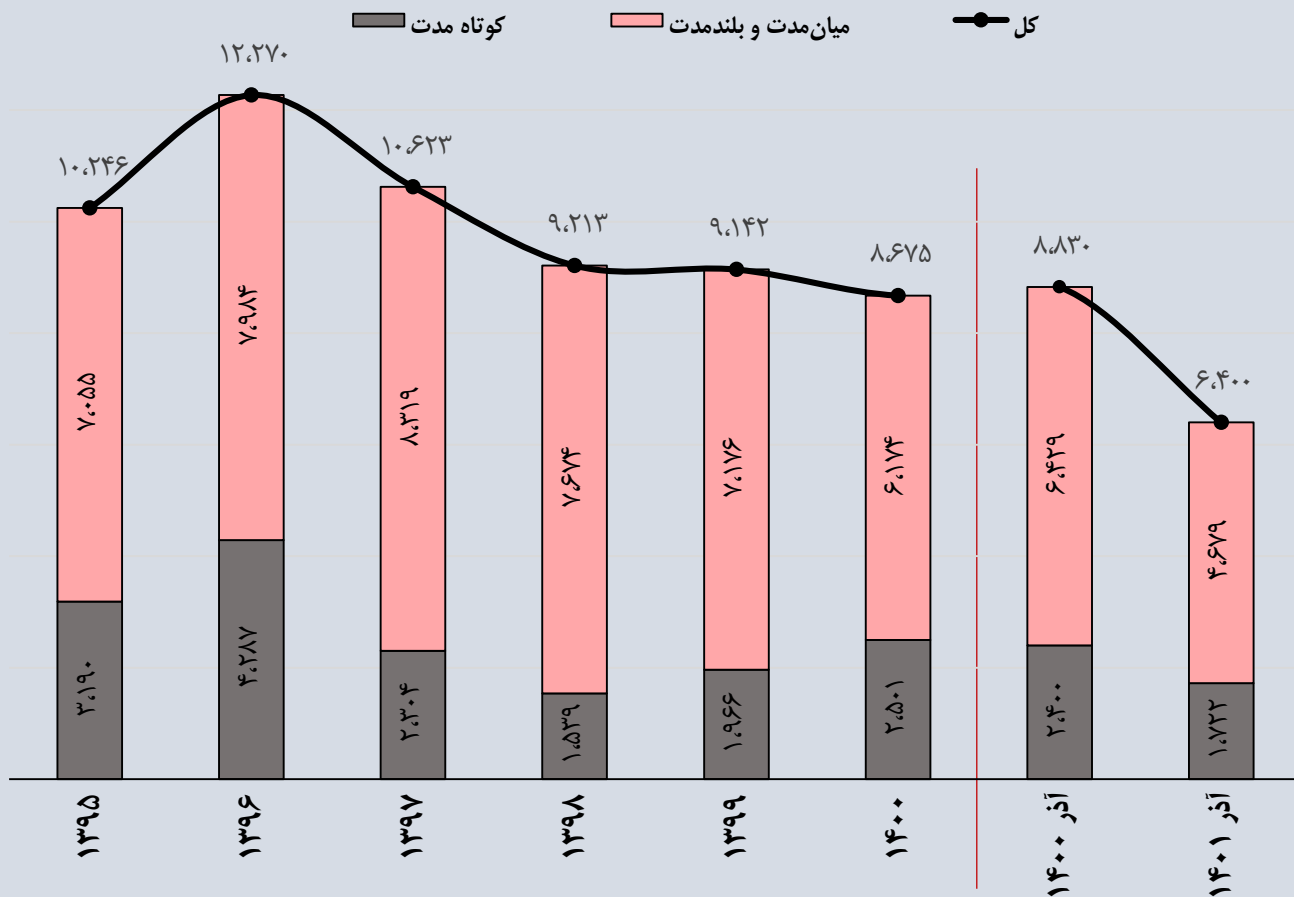
- یکی از شاخص‌های ارزیابی وضعیت تجارت کالایی یک کشور، نسبت پوشش واردات توسط صادرات کالا است. این نسبت نشان می‌دهد که تا چه میزان درآمدهای حاصل از صادرات کالایی برای تامین نیازهای ارزی واردات کالاها کفایت می‌کند. چنانچه نسبت مزبور برای کل صادرات کالایی محاسبه شود، برای نه ماهه سال ۱۴۰۱ مشخص می‌شود که مجموع صادرات کالایی (نفتی و غیرنفتی) با مازاد حدود ۴۰ واحد درصدی، کل نیاز ارزی واردات کالایی کشور را در این بازه زمانی تامین کرده است.

- این در حالی است که اگر صرفاً درآمدهای صادرات کالایی غیرنفتی را در نظر بگیریم، نسبت مزبور برای مدت مورد بررسی حدود ۶۰ درصد می‌شود که اگرچه نشان‌دهنده عدم کفایت درآمدهای غیرنفتی کشور برای تامین نیاز ارزی واردات کالایی و لزوم استفاده از منابع نفتی است، ولی از حیث مقایسه با ارقام مشابه سالهای ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸ بالاتر و از ارقام سالهای ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ کمتر است.

- نسبت پوشش واردات کالایی توسط کل صادرات کالایی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۴۰۰ بهبود یافته که ناشی از بهبود قابل توجه عملکرد صادرات نفتی بوده ولی نسبت پوشش واردات توسط صادرات کالایی غیرنفتی در این مدت تضعیف شده که به دلیل رشد کمتر صادرات کالاهای غیرنفتی است.

بدهی ارزی

بدهی های خارجی - میلیون دلار

- روند عمومی بدهی های خارجی ایران طی سال های ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۰، نزولی است و روند کاهنده مزبور طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ نیز مشاهده می شود. در پایان آذر ۱۴۰۱، کل بدهی ارزی ایران بدون احتساب معوقه ها، حدود ۶.۴ میلیارد دلار بوده که ۷۳ درصد از آن مربوط به بدهی های میان و بلندمدت و ۲۷ درصد آن مربوط به بدهی های کوتاه مدت بوده است.

- در مقایسه با نه ماهه سال ۱۴۰۰، کل بدهی های ارزی خارجی بدون احتساب معوقه ها در نه ماهه ۱۴۰۱ با کاهش توأم برای بدهی های کوتاه مدت و همچنین بدهی های میان و بلندمدت همراه است.

- با احتساب معوقه ها به ارزش ۱.۴۵ میلیارد دلار، کل بدهی های خارجی کشور در پایان شهریور ۱۴۰۱ برابر با ۸.۳۶ میلیارد دلار اعلام شده که رقم متناظر با آن در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ برابر با ۱۰.۶ میلیارد دلار بوده است. با توجه به کسب درآمدهای نفتی، میزان تمایل و استفاده ایران از منابع ارزی خارجی در قالب ایجاد بدهی های خارجی، در مقایسه با سایر اقتصادهای در حال توسعه، اغلب در سطحی پایین است. اگرچه ممکن است به دلیل شرایط تحریم و همچنین امکان کسب درآمدهای بالاتر از محل صادرات نفتی، نهادهای بین المللی نیز درخواست احتمالی دریافت وام و یا کمک مالی ایران را نپذیرند.

❖ تفکیک بدهی های خارجی به کوتاه مدت و بلندمدت براساس سررسید اولیه صورت گرفته است. درضمن، بهره متعلقه به روش تعهدی محاسبه و در آمار بدهی های کوتاه مدت منظور می شود.